

TUNUS'UN DEMOKRATİK DÖNÜŞÜMÜ VE ANAYASA YAPIM SÜRECİ*

Arş. Gör. Murat AÇIL**

DEMOCRATIC TRANSITION OF TUNISIA AND CONSTITUTION MAKING PROCESS

Öz

Arap Baharı olarak adlandırılan halk hareketleri, Tunus, Mısır, Libya, Fas, Suriye ve Yemen başta olmak üzere, az ya da çok, tüm Arap ülkelerini etkilemiştir. Tunus, Mısır ve Libya'da otoriter rejimler son bulmuş; Ürdün, Kuveyt ve Yemen'de hükümetler yenilenmiş; Suriye ise kanlı bir iç

* Bu makale, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanan "Tunus'un Demokratik Dönüşümü ve 2014 Tunus Anayasası" isimli seminer çalışmasından yararlanılarak yazılmıştır.

Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 11.04.2017

Kabul Edildiği Tarih: 15.07.2017

** Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi

E-mail Adresi: murat_acil@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0333-3121

savaşa sürüklenmiştir. Tunus, Arap Baharı'ndan etkilenen ülkeler arasında demokratik dönüşümünü başarıyla gerçekleştirmiş ve bu başarısını yeni bir anayasayla taçlandırmış yegâne ülkedir.

Bu makalede Tunus'un anayasal geçmişi, otoriter yönetim dönemi, devrim hareketlerinin başlaması, geçiş döneminde karşılaşılan sorunlar ve anayasa yapım sürecinin dinamikleri incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: Tunus, Arap Baharı, Anayasa Yapımı, 2014 Tunus Anayasası, Kanunu'd Devle.

ABSTRACT

Civil commotions which are called "The Arab Spring" have affected all Arab countries, more or less, especially Tunisia, Egypt, Libya, Morocco, Syria, and Yemen. Authoritarian regimes have come to the conclusion in Tunisia, Egypt and Libya; governments have been renewed in Jordan, Kuwait, and Yemen; Syria has been dragged to a civil war. Tunisia is only country which has completed her democratic transition successfully and has crowned her achievement with a new constitution.

In this article, the constitutional history of Tunisia, the authoritarian period of government, the beginning of the revolutionary movements, the problems encountered in the transition period and the dynamics of the constitution making process have been examined.

KEY WORDS: Tunisia, Arab Spring, Constitution Making, 2014 Tunisia Constitution, Kanunu'd Devle.

1) GİRİŞ

Arap ülkelerinin büyük bir kısmı; Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetindeki dönem, manda ve sömürge dönemi ve otoriter dönem olmak üzere üç temel tarihi aşamayı tecrübe etmiştir. 17 Aralık 2010 tarihinde bireysel bir protesto eylemi ile başlayıp kısa sürede tüm Tunus'a,

oradan da birçok Arap ülkesine yayılan isyan hareketlerini yeni ve demokratik bir dönemin kapısını aralama çabası olarak nitelendirmek mümkündür. Onlarca yıl baskıcı rejimlerin egemenliği altında yaşayan Arap halkları, mevcut düzenden duyduğu rahatsızlığı ve milli egemenliğe dayalı yeni bir siyasal düzen özlemini bu isyan hareketleri vasıtasıyla açığa vurmuştur. Fakat iyimser tahminlerin aksine, bir müddet sonra Libya ve Suriye’de istikrarsızlaşma, Mısır da ise otoriter rejimin, kısa bir aranın ardından bir diğeriyle yenilenmesi olgusuyla karşılaşmıştır. Halk hareketlerinin kapsamlı bir demokratik dönüşümle sonuçlandığı tek ülke Tunus olmuştur.

Bu makalede Tunus’un anayasal geçmişi, otoriter yönetim dönemi, devrim hareketlerinin başlaması, geçiş döneminde karşılaşılan sorunlar ve anayasa yapım sürecinin dinamikleri incelenmiştir.

II) TUNUS ANAYASA TARİHİNİN GENEL HATLARI

A) Bağımsızlık Öncesi Dönem

İspanyol egemenliği altındaki Tunus’a Osmanlı İmparatorluğu’nun ilk askeri müdahalesi, 1534 yılında Barbaros Hayreddin Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık kırk yıl sonra ise Tunus, bütünüyle bir Osmanlı eyaleti halini almıştır¹. Başlangıçta merkezi idareye tamamıyla bağlı bir şekilde yönetilen Tunus, Osmanlı idari mekanizmasının zaafa uğramasıyla özerk bir yönetime kavuşmuş; İstanbul ile bağlantısı, savaş sırasında donanmaya katılmak ve iki-üç yılda bir padişaha hediyeler

¹ Hitti, Philip Khuri, **Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi**, Tuğ, Salih (Çeviren), İstanbul, 2011, s. 975.

sunmaktan ibaret hale gelmiştir². Bu nispi serbesti sayesinde, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsız bir biçimde ıslahat hareketleri gerçekleştirilebilmiştir.

Liderliğini Ebu Diyaf ve Hayreddin Paşa'nın üstlendiği Tunuslu ıslahatçılar³, İslami esaslara uygun sınırlı bir iktidarın özlemini duyuyordu. Bu ıslahatçı düşünce hareketlerine, başta İngiltere ve Fransa olmak üzere, Avrupa ülkelerinin baskıları da eklenince Muhammed Bey, 9 Eylül 1857 tarihinde "Ahdü'l Emân" isimli belgeyi ilan etmek zorunda kaldı. Tanzimat ve Islahat Fermanlarının etkisini taşıyan bu belge; din, ırk ve millet ayrımı yapmaksızın tüm ülke sakinlerinin güvenliğini garanti altına alıyor; vergiler bakımından herkesin kanun önünde eşit olduğunu beyan ediyor; ticaret ve çalışma hürriyetini tanıyordu⁴. Ayrıca mülkiyet, kanun önünde eşitlik, kanunsuz suç ve ceza olmayacağı ve kimseye yargısız ceza verilemeyeceği gibi temel hak ve hürriyetlere de yer verilmişti⁵. Fakat bu belgenin ilanı ile Avrupa devletlerinin amacı Tunus'ta yerleşmiş tüccar ve vatandaşlarının ayrıcalıklarını devam ettirmekten ibaretti⁶.

² Toprak, Seydi Vakkas, "Osmanlı Yönetiminde Kuzey Afrika: Garp Ocakları", **Türkiyat Mecmuası**, C. 22/Bahar, Y. 2012, s. 226.

³ Ceylan, Ayhan, "Tunuslu İslâhatçılar Ve Yeni Osmanlılar Hareketinde Anayasacılık", **EÜHFD**, C. XIV, S. 1-2, Y. 2010, s. 34-35.

⁴ Tuğ, Salih, **İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri**, İstanbul, 1969, s. 153.

⁵ Ceylan, Ayhan, "İslam-Osmanlı Coğrafyasında Modern İlk Anayasa: Kanunu'd-Devle (1861 Tunus Anayasası)", **38. İcanas Uluslararası Asya ve Afrika Çalışmaları Kongresi**, Uluslararası İlişkiler, C. 1, Ankara, 2011, s. 369.

⁶ Nitekim belgenin ortaya çıkışına sebep olan olaylar zinciri de bu kanaati desteklemektedir: Bir Yahudi sürücü kullandığı at

“Ahdü’l Emân”da yer alan temel hak ve hürriyetlerin teminat altına alınabilmesi amacıyla 1861 yılında, İslam dünyasının modern anlamdaki ilk anayasası olma niteliği de taşıyan, “Kanunu’d Devle” kabul edilmiştir. Bu anayasanın yürürlüğe konulmasında Fransız ve İngiliz konsoloslarının baskılarının⁷ yanı sıra Tunus Beyi Muhammed Sadık’ın Osmanlı hâkimiyetinden sıyrılma isteği de etkili olmuştur. Nitekim anayasada “bey” yerine “melik”, “eyalet” yerine “ülke” tabirlerinin tercih edilmesi⁸, bu bağımsızlık isteğinin açık bazı göstergeleridir.

Bu anayasa ile amaçlanan husus, üstün bir hukuk metni oluşturup tüm hukuk düzenini ona uygun olarak tanzim etmekten ziyade, Bey’in mutlak iradesini, yeni oluşturulan anayasal organlar aracılığıyla sınırlandırmaktı.

On üç bölümden oluşan anayasada yasama, yürütme ve yargı organları ile temel hak ve ödevler düzenlenmiştir. Organik anlamda kuvvetler ayrılığına yer veren 1861 Anayasası, parlamenter sistemin birçok unsurunu bünyesinde barındırmıştır. Anayasaya göre yürütme organı; devlet başkanı olan Melik ve bakanlıklardan oluşan

arabasıyla Müslüman bir çocuğa çarparak ölümüne sebep olur. Sarhoş olan sürücü bununla da yetinmeyip Bey’e ve İslam dinine lanetler okur. Mahkeme tarafından ölüm cezasına çarptırılır. İngiliz ve Fransız Konsoloslarının cezanın affı veya teciline ilişkin istekleri kabul görmeyerek ceza infaz edilir. İngiliz ve Fransızların öfkesine sebep olan bu gelişme üzerine, Tunus’ta bulunan yabancıların ticari ve hukuki menfaatlerini teminata kavuşturmak üzere bir Fransız donanması Tunus’a gelir. Bu baskı sonucunda Ahdü’l Emân ilan edilmek zorunda kalınır (Amor, Abdelfettah, “1861 Tunus Anayasası Üzerine”, Çağlayan, Ramazan (Çeviren), **EÜHFD**, C. X, S. 3-4, Y. 2006, s. 573; Ceylan (2011), s. 370).

⁷ Öyle ki, 1861 Anayasası, konsolosların anayasası olarak adlandırılacaktır (Amor, s. 582).

⁸ Ceylan (2011), s. 370.

iki başlı bir yapı arz etmektedir⁹. Her ne kadar bir kurul organ olarak hükümete yer verilmemiş olsa da başbakan, diğer bakanlıklar üzerindeki denetim ve gözetim yetkisi sayesinde yürütme organının esas yetkili makamı haline gelmiştir. Melik ise orduya başkomutanlık etmek, bakanlar ve bazı yüksek görevlileri atamak, af yetkisini kullanmak gibi yetkilerle donatılmıştır¹⁰.

“*Meclis-i Ekber*” olarak adlandırılan yasama organı altmış üyeden oluşmaktadır. Üyelerin yirmisi doğrudan Melik tarafından atama yoluyla, kırkı ise Melik'in uygun bulması üzerine Meclis tarafından hazırlanan, ülkenin ayanlarının yer aldığı bir listeden kura usulüyle belirleniyordu¹¹.

Meclis üyelerinin seçim usulü itibariyle demokratik bir sistemin benimsendiği söylenemez. Buna rağmen yasama organı aşırı derecede güçlendirilmiştir. Yasama organına kanun yapma ve bakanların denetlenmesine ek olarak icrai ve yargısal bazı vazifeler de tevdi edilmiştir. Meclis içinden çıkan “*Olağan Hizmet Komitesi*”nin anayasada düzenlenen temel hakları korumak, vatandaşlar arasındaki eşitliği sağlamak ve kamu harcamalarını denetlemek gibi bazı yetkileri bulunmaktadır¹². Meclis ayrıca idare mahkemesi sıfatıyla memurlara yönelik şikâyetleri karara bağlamak ve ağır ceza davalarında verilen kararların hukukî denetimini gerçekleştirmek gibi yargısal yetkilere de sahiptir¹³.

⁹ Ceylan (2011), s. 380.

¹⁰ Amor, s. 591.

¹¹ Ceylan (2011), s. 379; Amor, s. 586.

¹² Brown, Nathan J, **Constitutions in a Nonconstitutional World: Arab Basic Laws And the Prospects for Accountable Government**, New York, 2002, s. 17.

¹³ Amor, s. 590; Ceylan (2011), s. 383.

Yasama organının önemli bir vazifesi de Melik'in siyasi sorumluluğu mekanizmasını işletmektir. Bilindiği gibi parlamenter sistemlerde devlet başkanlarının siyasi sorumluluğu yoluna gidebilmek mümkün değildir. Devlet başkanı cumhuriyetlerde görev süresi boyunca, monarşilerde ise ölene kadar makamında kalır. Parlamentonun devlet başkanını görevden alma yetkisi bulunmamaktadır. Fakat 1861 Anayasası'na göre; herhangi bir şahsın, Melik'in kasten bir kanunu ihlal ettiği iddiası üzerine toplanan Meclis-i Ekber, Melik'in hal'ine karar verebilmektedir¹⁴.

1861 Anayasası, yargı alanında hâkimlerin bağımsızlığı ve hâkimlerin azledilemezliği gibi temel prensipleri belirtmiş, ayrıca yargı mekanizmasının hangi mahkemelerden teşekkül edeceği ve bu mahkemeler arasındaki ilişkiyi düzenlemiştir. Buna göre; askerî uyuşmazlıklara "Meclisü'l-Askerî", ticarî uyuşmazlıklara "Meclisü't-Ticaret", bunun dışında kalan uyuşmazlıklara ise "Meclisü'l Cinâyât ve'l-Ahkâmü'l Örfiye" bakacaktır. "Meclisü't-Ticaret" ve "Meclisü'l Cinâyât ve'l-Ahkâmü'l Örfiye"nin kararlarına karşı bir itiraz olduğunda ise bu itirazı "Meclisü't Tahkik" karara bağlayacaktır¹⁵. Yukarıda belirtildiği gibi "Meclisü'l Ekber" in idare mahkemesi ve temyiz mahkemesi fonksiyonu da bulunmaktadır.

Anayasanın on ikinci bölümünde Tunusluların temel hak ve ödevleri düzenlenmiş, "Ahdü'l Eman" da yer alan hak ve hürriyetler güvence altına alınmıştır. Sosyal ve siyasi haklara yer verilmeyen anayasada kişisel hak ve hürriyetler ise sınırlı bir biçimde düzenlenmiştir. Buna göre tüm Tunuslular; kanun önünde eşitlik, mülkiyet, kişi güvenliği ve dokunulmazlığı, yargısal güvenceler, vatandaşlık hakkı, meslek seçimi ve ticaret yapabilme, seyahat yapabilme gibi

¹⁴ Amor, s. 588-599; Ceylan (2011), s. 384.

¹⁵ Ceylan (2011), s. 382, 383.

bazı hak ve hürriyetlere sahiptir¹⁶. Fakat basın ve örgütlenme hürriyeti koruma altına alınmamıştır. Anayasanın bir sonraki bölümünde Tunus'a dost devletlerin reayasının da aynı hak ve hürriyetlere sahip olduğu belirtilmiştir¹⁷.

1861 Anayasası sadece üç yıl uygulanabilmiş; baş vergisinin iki katına çıkarılması sebebiyle patlak veren isyanın ardından 1864 yılında anayasa askıya alınmıştır¹⁸. Şüphesiz bu anayasa, demokrasi ve anayasacılık prensiplerine uygun bir anayasa değildir. Buna rağmen, en azından şekli açıdan kuvvetler ayrılığı prensibine yer vermesi ve İslam dünyasında modern anlamdaki ilk anayasa olması açısından önem arz etmektedir. Ayrıca Bey'in mutlak iktidarının sınırlandırılabilceğini göstermiş ve bağımsızlık hareketlerinde bir temel noktası teşkil etmiştir¹⁹.

Tunus üzerindeki tesirini gün geçtikçe artıran Fransa, egemenliği altındaki Cezayir sınırına Tunuslu bir kabilenin saldırıda bulunduğunu iddia ederek 1881 yılında ülkeyi işgal etmiştir²⁰. İşgalin akabinde, 1881 Bardo ve 1883 Mersa Anlaşmaları ile Fransız Protektora idaresi kurulmuş; Osmanlı İmparatorluğu da 1889 yılında Tunus üzerindeki egemenlik haklarından tamamıyla feragat ettiğini ilan etmiştir²¹. 75 yıllık "geçici²²" Fransız idaresi boyunca,

¹⁶ Brown, s. 17-18; Ceylan(2011), s. 385.

¹⁷ Brown, s. 18.

¹⁸ Amor, s. 593-594.

¹⁹ Tunus'un bağımsızlığını kazanmasında öncü rolü oynayan "El Hâdıra" ve "Düstür" hareketlerinde anayasal bir yönetim isteği ön plandadır. Nitekim "Düstür" kelimesi, anayasa anlamına gelmektedir (Tuğ, s. 155-158).

²⁰ Okumuş, Fatih, **İslami Hareketin İktidar Deneyimi: Tunus ve Mısır**, İstanbul, 2015, s. 20.

²¹ Tuğ, s. 155.

görünüşte Tunus'un devlet başkanı "Bey" olsa da, gerçekte Fransa burayı kendi tayin ettiği bir general vasıtasıyla yönetmiştir²³.

İşgalin hemen ardından Tunus Anayasası'nı tekrar yürürlüğe sokmak amacıyla örgütlenen el-Hâdîra hareketini Genç Tunus Partisi ve Düstûr Partisi takip etmişlerdir. Bu hareketlerin ortak amacı, genel seçimler ile belirlenen tam yetkili bir yasama meclisi ile kuvvetler ayrılığına dayanan bir hükümet sistemi oluşturmaktır. Bu taleplerini bir siyasi konferans vasıtasıyla dile getiren Düstûr Partisi 1933 yılında kapatılmıştır²⁴. Habib Burgiba tarafından, benzer esaslara dayalı bir parti programı ile kurulan Neo Düstûr Partisi de aynı akıbeti paylaşmış, ayrıca parti üyeleri de tutuklanmıştır²⁵.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bağımsızlık hareketleri yoğunlaşmıştır. 1955 yılında imzalanan anlaşma ile Fransa, Tunus'un özerk bir yönetime sahip olacağını

²² Bardo Anlaşması'nın 2.maddesine göre "Hükümet mahalliyeinin asayişin muhafazasında tekeffül edebilecek bir hale geldiği, Fransız ve Tunus askerî elemanları tarafından müştereken tasdik edildiği gün bu işgale nihayet verilecektir." (Anlaşmanın Türkçe çevirisi için bkz. Kartaç, Kemal, **Tunus Faciası Nasıl Başladı Nasıl Devam Ediyor**, İstanbul, 1954, s. 12-13).

²³ Okumuş, s. 21. Tunus'un kurucu devlet başkanı Burgiba, Fransız idaresini şu sözlerle tanımlıyor: "*Tunus'ta bulunan ecnebiler hiç vergi vermezler, her şey yerlilere yükletilir. Mahkemelerde yerlilere hiçbir hak tanınmaz, mektepler hep Fransızlara mahsustur. Hastanelere bile yerli kabul olunmaz. Fransızlar yerlileri soyup ellerinden mal ve mülklerini alıp memleketi Fransızlarla doldurmaya uğraşmaktadırlar.*" (23 Ağustos 1946 tarihinde Tunus Milleti Milli Kongresi'nde Burgiba'nın açılış konuşmasından aktaran, Kartaç, s. 8).

²⁴ Tuğ, s. 160.

²⁵ Tuğ, s. 160.

kabul etmiştir. 20 Mart 1956 tarihinde Bardo Anlaşması'nın iptal edilmesiyle Tunus'taki Fransız yönetimi tamamıyla son bulmuştur.

B) Otoriter Dönem

1) Burgiba Dönemi

Tunus, bağımsızlığın kazanılmasının hemen ardından Kurucu Meclis seçimlerine gitmiştir. Doksan sandalyeli Meclis'te Burgiba'nın Neo Düstür Partisi üçte ikilik bir çoğunluk elde ederek iktidarı ele geçirmiş²⁶; Burgiba, bağımsız Tunus'un ilk Başbakanı olarak atanmıştır. Yeni anayasayı hazırlamanın yanı sıra yasama gücünü kullanma yetkisine de sahip olan Kurucu Meclis, 1957 yılında monarşiyi ilga edip yerine cumhuriyet rejimini getirmiştir²⁷. Aynı tarihte, otuz yıl boyunca görevinde kalacak olan Burgiba, Cumhurbaşkanı seçilmiştir.

1959 yılında yeni Tunus Anayasası yürürlüğe girmiştir. 10 bölüm ve 78 maddeden oluşan anayasanın birinci maddesine göre Tunus; özgür, bağımsız ve egemen bir devlettir. Dini İslam, dili Arapça ve hükümet şekli cumhuriyettir.

1959 Anayasası ile "Temsilciler Meclisi" ve "Danışma Meclisi" olmak üzere iki meclisli bir yasama organı teşekkül ettirilmiştir²⁸. Yürütme organı ise Cumhurbaşkanı ve

²⁶ Ayhan, Veysel, "Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması", **Ortadoğu Etütleri**, C. 3, S. 2, Ocak 2012, s. 62.

²⁷ Tuğ, s. 163.

²⁸ Ayrıca, anayasanın demokratik bir niteliğe sahip olduğunu göstermek amacıyla "Devlet Konseyi", "Ekonomik Ve Sosyal Konsey" gibi bir takım kurumlar oluşturulmuşsa da bu kurumların önemli bir fonksiyonu olduğunu iddia etmek mümkün değildir (Yüksel, Başak Akar/Bingöl, Yılmaz, "The Arab Spring in Tunisia: A Liberal Democratic Transition?", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 12, S. 47, Güz 2013, s. 318).

Bakanlar Kurulu olmak üzere çift başlı bir yapı arz etmektedir. Fakat bu çift başlı yapı sadece görünüştedir. Zira Başbakan ve hükümetin Cumhurbaşkanı'ndan bağımsız bir politika icra edebilmesi mümkün değildir. Bu bakımdan 1959 Anayasası'nın hükümet sistemi itibarıyla, tıpkı birçok otoriter rejimlerde görüldüğü gibi, süper başkanlık sistemini²⁹ benimsediği söylenebilir.

Cumhurbaşkanı beş yıllığına doğrudan halk tarafından seçilir. İlk oylamada hiçbir aday salt çoğunluğu sağlayamazsa ikinci oylamaya en çok oy alan iki aday katılır ve daha fazla oy alan aday Cumhurbaşkanı seçilir (m.39.f.3). Cumhurbaşkanı İslam dinine mensup olmalıdır (m.38). Göreviyle ilgili eylem ve işlemler dolayısıyla sorumsuzdur; görev süresi sona erdikten sonra dahi yargılanamaz (m. 41.f.2).

Anayasanın başlangıç kısmında milli egemenliğe ve kuvvetler ayrılığına dayanan demokratik bir rejim inşa edildiği iddia edilse de, Cumhurbaşkanı'na yasama ve

²⁹ Süper başkanlık sisteminde (Teziç, bu hükümet sistemini otoriter yarı başkanlık olarak adlandırmaktadır.) yürütme organı, genel oyla seçilen bir başkan ile yasamanın güvenine dayanan Bakanlar Kurulu'ndan oluşmaktadır. Bu hükümet sistemi yürütme organının iki başlılığı ve başkanın genel oyla seçilmesi bakımlarından yarı başkanlık sistemine benzerlik gösterse de bu sistemde hükümetin başkandan bağımsız bir politika izlemesi mümkün değildir. Hükümet, başkanın yanında işlemsel değil, işlevsel bir organdır (Teziç, Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, İstanbul, 2014, s. 525). Bu hükümet sisteminde yürütme organının çift başlı bir görünüm arz etmesinin temel amacı rejimin otoriter karakterine bir perde olmasıdır. Nitekim 1959 Anayasası'nın 37. maddesinde yürütme gücünün Başbakan başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'nun *yardımlarıyla*, Başkan tarafından kullanılacağı açıkça belirtilmiştir.

yürütme alanında tanınan yetkiler dikkate alındığında³⁰ gerçekte bir tek adam rejiminin söz konusu olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. Bu sebeple 1959 Anayasası'nın ne kuvvetlerin sert ayrılığına dayanan bir başkanlık sistemi, ne de yasama ile yürütme organlarının karşılıklı etkileşim araçlarına sahip olduğu bir parlamenter rejimi benimsediği iddia edilebilir.

1959 Anayasası'nın devlet gücünü Cumhurbaşkanı'nın şahsında tek bir merkezde toplandığı söylenebilir. Zira hükümetin hem Meclis'e hem de Cumhurbaşkanı'na karşı sorumlu tutulması sebebiyle bağımsız bir politika icra edebilmesi mümkün değildir. Keza kanun ve anayasa değişikliği teklif etmek, Danışma Meclisi'nin bir kısım üyelerini atamak, güçleştirici veto ve kanun tasarılarını referanduma sunmak gibi yasama alanına ilişkin önemli yetkiler, Cumhurbaşkanı'nın yasama fonksiyonunu da etkilemesine imkân tanımıştır.

Burgiba, anayasal yetkileri ve hâkim olduğu siyasi partisi sayesinde, çok kısa bir süre içerisinde otoriter rejimini inşa edebilmiştir³¹. Kendisiyle yapılan bir söyleşide

³⁰ Cumhurbaşkanı; hükümeti ve bakanları atamak ve azletmek, kabineye başkanlık etmek, düzenleyici işlemleri hazırlamak, devletin genel politikasını belirlemek ve yürütmek, olağanüstü hal tedbirlerine başvurmak gibi yürütme alanına ilişkin yetkilerinin yanı sıra Danışma Meclisi'nin bazı üyelerini atamak, kanun teklifinde bulunmak, Danışma Meclisi ve Temsilciler Meclisi'nin yetkilendirmesi ile özel bir amaç ve sınırlı bir süre için kararname çıkarmak, ulusal öneme sahip kanun tasarılarını referanduma sunmak, kanunları veto etmek ve anayasa değişikliği teklifinde bulunmak gibi yasama alanına ilişkin çok önemli yetkilerle donatılmıştır.

³¹ Linz, Burgiba'nın kişisel liderliğindeki Tunus'u, bağımsızlık sonrası mobilize edici otoriter rejimler arasında saymakta ve bağımsızlık mücadelesinde doğmuş en istikrarlı sivil tek parti

sistem değişikliğiyle ilgili bir soru üzerine “*Ne sistemi, sistem benim*”³² cevabıyla bu durumu açığa vurmaktan da çekinmemiştir. Nitekim bu otoriter kimlik doğrultusunda, önce Komünist Parti yasaklanmış; ardından Neo Düstür Partisi, bir bildiri ile tek parti sistemini benimsediğini beyan etmiştir³³. Bu noktadan itibaren parti-devlet bütünleşmesi gerçekleşmiş ve parti tüm devlet organlarında temsil edilmeye başlanmıştır³⁴.

Mustafa Kemal Atatürk’e beslediği büyük hayranlığıyla tanınan Burgiba, toplumsal alanda benzer bir modernleşme çabasının içerisine girmiştir. Henüz 1959 Anayasası dahi ilan edilmeden kabul edilen Medeni Kanun ile kadın erkek eşitliği sağlanmaya çalışılmıştır³⁵. Fakat Burgiba bu modernleşme hareketini temel hak ve hürriyetler perspektifi içerisinde gerçekleştirmemiştir. Laikçi politikalarını dinin toplumsal alan üzerindeki etkisini silmek³⁶ ve toplumu

sistemine sahip olduğunu belirtmektedir. Bkz. Linz, Juan J., **Totaliter Ve Otoriter Rejimler**, Özbudun, Ergun (Çeviren), Ankara, 2008, s. 206.

³² Okumuş, s. 23.

³³ Ayhan, s. 63.

³⁴ Ayhan, s. 63.

³⁵ 1956 yılında kabul edilen Medeni Kanun ile çok eşlilik yasaklanmış, kadına da boşanma hakkı verilmiştir. (Horchani, Ferhat, “Güçlü Ve Zayıf Yönleriyle 27 Ocak 2014 Tarihli Yeni Tunus Anayasası”, Duymaz, Erkan (Çeviren), **Anayasa Hukuku Dergisi**, C. 3, S. 6, Y. 2014, s. 14).

³⁶ Burgiba’nın oruçla ilgili görüşleri bu açıdan güzel bir örnektir. Burgiba, oruç tutmanın insanın tüm verimliliğini düşürdüğünü, bunun hiçbir gerekçesi olamayacağını, dinle ilgili tüm konuların niyetle ilgili olduğunu, dinin, bireyin yaşamıyla bağdaşmaz duruma geldiğinde değiştirilmesinin zorunlu olduğunu belirtmiştir. Burgiba’ya göre rejimin misyonu kötü gelenekleri yok etmek ve gelişime kendilerini adamaktır (Erdem, Ruhut Gülşah, **Tunus’ta İslamcı**

seküler bir yapı içerisinde dönüştürmek amacı üzerine bina etmiştir. Bunun için de dini kurumları devletin kontrolüne ve ulemayı da bürokrasi çarkının içine almıştır³⁷. Bu yüzden İslamcı kesimlerin geniş muhalefeti ile karşılaşmıştır.

Parti içindeki liberal muhalefetin 70'li yıllarda ağırlığını artırması³⁸ karşısında Burgiba, iktidarını garanti altına alacak yeni bir yöntem benimsemiştir. 27 Aralık 1974 tarihinde yapılan anayasa değişikliği ile Habib Burgiba, ömür boyu Cumhurbaşkanı ilan edilmiştir³⁹. Fakat gittikçe otoriterleşen yönetim, toplumsal ve siyasal kesimlerdeki muhalefetin daha da keskinleşmesine sebep olmuş; partinin eski üyelerinden liberallere, İslamcılardan komünistlere, sendikalardan öğrenci birliklerine ve gelir eşitsizliğinden yakınan halk kesimlerine kadar genişleyen muhalefet⁴⁰ çeşitli biçimlerde hoşnutsuzluğunu ortaya koymaya devam etmiştir.

1978 yılında Tunus Genel İşçi Sendikaları Birliği'nin (UGTT) çağrısıyla, bağımsızlık sonrası dönemde ilk kez bir genel grev düzenlenmiştir. Güvenlik güçlerinin halka ateş açması neticesinde 200 kişinin ölümü ve 1000 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan müdahale, halkın yönetime olan güvenini daha da fazla sarsmıştır⁴¹. Güçlenen

Hareketlerin Yükselişi: El Nahda Örneği, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014, s. 33). Ayrıca Burgiba, laikliğe aykırı olduğu gerekçesiyle televizyonlarda ezan yayınlanmasını yasaklamıştır (Ayhan, s. 24).

³⁷ Okumuş, s. 24.

³⁸ Ayhan, s. 65.

³⁹ Okumuş, s. 24.

⁴⁰ Ayhan, s. 65.

⁴¹ Erdem, s. 26.

muhalefetin önüne geçmek amacıyla 1980 yılında tekrar çok partili siyasi hayata geçildiği ilan edilmiştir. Fakat bu durumun bir aldatmacadan ibaret olduğu kısa sürede anlaşılmuştur. Önce, geniş bir toplumsal desteğe sahip olan İslami Uyanış Hareketi (1989 yılında Nahda ismini alacaktır) gayrimeşru ilan edilerek lideri Raşid El Gannuşî ve bazı üyeleri tutuklanmış, ardından 1981 yılında yapılan seçimlerde hiçbir partinin %5'lik barajı aşmasına izin verilmeyerek tüm sandalyeleri Sosyalist Düstür Partisi ve UGTT'nin oluşturduğu milli cephenin kazanması sağlanmıştır⁴². 1986 seçimlerini, güvenilirliği olmadığı gerekçesiyle tüm muhalefet partileri boykot etmiş; 15 bağımsız aday ise seçimden bir gün önce çekildiklerini ilan etmişlerdir⁴³.

2) Bin Ali Dönemi

1980'lerin sonlarında Burgiba'nın güvenini kazanmayı başaran Zeynel Abidin Bin Ali, Başbakan olarak atanmıştır. Bu durumu fırsat bilen Bin Ali, ülkede patlamaya hazır çatışmaların varlığı ve Burgiba'nın artık seksen yaşlarında olmasından dolayı ülkeyi yönetemediği iddialarıyla, yedi doktorun Burgiba için verdiği "devleti yönetemez" raporuna dayanarak 1987 yılında Burgiba'yı kansız bir saray darbesi ile görevinden almıştır⁴⁴. Bin Ali, iktidara gelir gelmez demokratik açılımların yapılacağını, serbest ve adil seçimlerin düzenleneceğini vaat etmiştir. Ayrıca Burgiba döneminde halkın tepkisini çeken bazı laikçi uygulamalardan da vazgeçmiştir.

Bin Ali, iktidarının ilk yıllarında, demokrasiye geçileceği yönündeki olumlu havayı teyit eder nitelikte icraatlarda da bulunmuştur. Burgiba döneminde

⁴² Okumuş, s. 25.

⁴³ http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/TUNISIA_1986_E.PDF, E.T. 21.08.15.

⁴⁴ Erdem, s. 36.

tutuklanan siyasiler serbest bırakılmış, yeni siyasi partiler kanunu kabul edilerek dini, etnik veya dilsel temele dayanmamak şartıyla yeni siyasi partilerin kurulmasına imkân tanınmıştır⁴⁵. 1989 yılında hem Cumhurbaşkanlığı hem de genel seçimler gerçekleştirilmiştir. Tunus tarihinin ilk kez nispi bir serbesti içerisinde yapılan bu seçimlerinde Bin Ali, rakipsiz katıldığı Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanmış; genel seçimlerde ise bağımsız olarak katılan El Nahda Partisi oyların %14'ünü almasına rağmen ülkede uygulanan basit çoğunluk sistemi sebebiyle Meclis'te temsil edilememiş; tüm sandalyeleri Sosyalist Düstür Partisi kazanmıştır⁴⁶.

Ancak bu iyimser hava çok geçmeden ortadan kaybolmuştur. Zaman ilerledikçe iktidarı kendi elinde merkezileştirmeye çalışan Bin Ali, devlet imkânlarını kullanarak muhalefeti ve medyayı yoğun bir baskı altında tutmaya başlamıştır⁴⁷. Özellikle İslamcı El Nahda Partisi'nin halk nezdinde karşılık bulması Bin Ali'yi tedirgin etmiş, bu sebeple birçok parti üyesi tutuklanmış, partinin lideri Raşid el Gannuşi ise sürgün edilmiştir. Bu kırılma noktasının ardından okullarda İslami kıyafetin yasaklanması, Nahda'ya sempati duyan kişilerin işten çıkartılması, okullardaki dini müfredatın değiştirilmesi gibi Burgiba dönemindeki politikaların devamı niteliğindeki gelişmeler yaşanmıştır⁴⁸.

Baskıcı yönetim politikaları, sadece İslami kesimle sınırlı kalmamıştır. Rejim, sol eğilimli partileri de kendisine

⁴⁵ Ayhan, s. 70.

⁴⁶ Seçimlerin ayrıntılı sonuçları için bkz. http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2321_89.htm, E.T. 21.08.15.

⁴⁷ Koçak, Konur Alp, "Yasemin Devrimi'nden Arap Baharına Tunus", **Yasama Dergisi**, S. 22, Y. 2012 (Eylül, Ekim, Kasım, Aralık), s. 38.

⁴⁸ Erdem, s. 70.

bir tehdit olarak algılamıştır. Tunus Komünist İşçi Partisi, Sol Sosyalist Parti, Cumhuriyetçi Kongre Partisi ve Yeşil Tunus Partisi⁴⁹ Bin Ali döneminde kapatılan partilerden bazılarıdır. Tüm bu baskı politikalarına rağmen düzenli olarak seçimler yapılmaya devam edilmiştir. 1994 ve 1999 yıllarında yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Bin Ali, açık ara farkla Cumhurbaşkanı seçilmiştir. 2002 yılında yapılan anayasa değişikliği referandumu ile üç dönem kuralının kaldırılması ve 70 olan yaş sınırının 75'e çıkarılması, Bin Ali'nin tekrar seçilebilmesinin önünü açmıştır. 2004 seçimlerinde % 94, 2009 seçimlerinde ise % 89 oy oranı ile seçimleri kazanan Bin Ali, üst üste beşinci kez Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Keza bu dönemde Bin Ali'nin partisi de genel seçimlerde benzer bir başarıyı yakalamıştır. Fakat bu seçimler, demokratik ilkelere uygun bir ortamda gerçekleştirilmemiştir. Öyle ki 2004 Cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki adaylardan biri, oyunu Bin Ali'ye verdiğini itiraf etmiştir⁵⁰.

2000'li yıllardan itibaren, ekonomik şartların da ağırlaşması ile birlikte, toplumsal muhalefet büyük güç kazanmıştır. Rüşvet, adam kayırma, yolsuzluk, işsizlik, gelir eşitsizliği ve baskı politikaları, Bin Ali'nin toplumsal meşruiyetini yitirmesine sebep olmuştur. Esasında Bin Ali döneminde yakalanan büyüme oranları tatmin edici düzeydedir. Fakat refahın tabana yayılması noktasında aynı başarı sağlanamamış, ekonomik büyüme bir grup siyasal elitin zenginleşmesine hizmet etmiştir. Bin Ali ve ailesinin toplam servetinin 12 milyar dolara ulaştığı⁵¹ göz önüne

⁴⁹ Tanrıverdi O., "Nebahat, Yaklaşan Seçimler Öncesi Tunus'ta Siyasal Denklemler", **Ortadoğu Analiz**, C. 3, S. 34, Ekim 2011, s. 57-58.

⁵⁰ El Gannuşi, Raşid, **İslam Devletinde Kamusal Özgürlükler**, Tunç, Osman (Çeviren), İstanbul, s. 104; Ayhan, s.74.

⁵¹ Koçak, s. 33.

alındığında yolsuzluğun hangi boyutlara ulaştığı kolaylıkla anlaşılabilir.

Bin Ali rejiminin meşruiyetini yitirmesinin en büyük sebebi, bir türlü engel olunamayan yüksek işsizlik sorunudur. İsyanın patlak verdiği 2010 yılında toplam işsizlik oranı %13, yükseköğrenim görmüş yeni mezunlar arasında ise % 61,7'dir⁵².

Ekonomik sebeplere bağlı olarak toplumsal huzursuzluğun 14 Ocak Devriminden⁵³ önceki son dışavurumu, 2008 Gafsa ayaklanmasıdır. Bir maden işletmesinin işe alım sınavında kayırmacılık, rüşvet ve iktidara bağımlılığın sınav sonuçlarında etkili olduğu anlaşılınca, diplomalı işsizlerin başını çektiği bir grup, protesto eylemleri düzenlemiştir. Kısa sürede birçok kesimin katılımıyla genişleyen isyan, ulusal bir boyut kazanamadığı için güvenlik güçlerinin müdahalesi ve bazı isyancıların tutuklanması sonucu bastırılabilmiştir⁵⁴. Fakat bu ayaklanma iki yıl sonra rejimin devrilmesini sağlayacak halk hareketlerine temel teşkil edecektir.

⁵² Koçak, s. 31.

⁵³ Batılı yazarlar, 18 Aralık 2010 tarihinde başlayıp 14 Ocak 2011 tarihinde son bulan halk hareketlerini "Yasemin Devrimi" olarak adlandırmışlardır. Biz bu adlandırmayı, Tunus halkının gerçekleştirdikleri karşısında fazla naif bulduğumuz için, Bin Ali'nin ülkeyi terk ediş tarihinden mülhem "14 Ocak Devrimi" tabirini kullanmayı tercih ediyoruz.

⁵⁴ Gafsa ayaklanması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Amroussia, Ammar, "Gafsa Maden Havzasında Halk İsyanı: İlk Değerlendirme", **Arap Dünyasında Ayaklanma: Nedenler, Olasılıklar, Sonuçlar** içinde, Ed. Mustafa Yalçiner, İstanbul, 2011, s. 92-109.

III) 14 OCAK DEVRİMİ VE SONRASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

A) 14 Ocak Devrimi

Tunus'un az gelişmiş güney şehirlerinden Sidi Bouzid'te seyyar satıcılık yapan Muhammed Buazizi, lisansı olmadığı gerekçesiyle arabasına el konulması ve yetkililer tarafından dövülüp hakaret edilmesi üzerine kendisini yakmıştır. Olayın ardından gelişen küçük çaplı protestolar, gelişmelerin sosyal medya aracılığıyla paylaşılması üzerine kısa sürede ulusal bir isyan hareketine dönüşmüştür. Polisin müdahalesi ile göstericilerin 239'u ölmüş, 1400'ü ise yaralanmıştır⁵⁵. Fakat ordunun göstericilere müdahale etmeyi reddetmesi üzerine⁵⁶ Bin Ali 14 Ocak 2011 tarihinde ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Böylece 54 yıllık otoriter rejim, bir aydan daha az süren halk ayaklanmaları neticesinde son bulmuştur⁵⁷.

Devrimin ardından, eski rejimle bağlantılı güçler 1959 Anayasası'nın öngördüğü sistem doğrultusunda bir çözüm bulunmasının gerektiği görüşünü ileri

⁵⁵ Baccouche, Neji, "Demokrasiye Geçişin 3 Komisyonu", **Anayasa Hukuku Dergisi**, C. 1, S. 2, Y. 2012, s. 118.

⁵⁶ Tunus'ta Burgiba döneminden bu yana güçlü bir polis ve istihbarat teşkilatı oluşturulmasına rağmen ordu, rejimi tehdit edebileceği endişesiyle bilerek zayıf bırakılmıştır. Ayrıca ordu Tunus tarihinin hiçbir döneminde siyasi bir aktör olarak rol oynamamıştır (Yaşar, Nebahat, "Uzlaşarak Başarmak: Tunus'ta Yeni Anayasa", **Ortadoğu Analiz**, C. 6, S. 61, Mart-Nisan 2014, s. 71; Koçak, s.39). Mısır örneği dikkate alındığında demokratikleşme açısından bu durumun önemi kolaylıkla anlaşılabilir.

⁵⁷ Halk hareketlerinin başlaması ve yayılması ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tumay, Murat, **Demokratik Anayasa Yapımı Dinamikleri: Tunus Anayasası Örneği**, Ankara, 2015, s. 93-102.

sürmüşlerdir⁵⁸. Buna bağlı olarak Bin Ali kabinesinin Başbakanı olan Muhammed Gannuşi, Cumhurbaşkanlığı makamının geçici olarak boşalması durumunda yerine Başbakan'ın vekâlet edeceğini öngören anayasa hükmü (m.56.f.1) uyarınca ülkenin geçici Cumhurbaşkanı olduğunu ilan etmiştir. Fakat bir müddet sonra Anayasa Konseyi, Bin Ali'nin geçici değil sürekli olarak görev yapamaz duruma düştüğüne ve bu sebeple anayasanın 57. maddesi uyarınca Meclis Başkanı Fuad Mebuza'nın geçici Cumhurbaşkanlığı görevini yürütmesi gerektiğine karar vermiştir⁵⁹.

Mebuza tarafından hükümeti kurma görevi eski Başbakan Muhammed Gannuşi'ye verilmiş, fakat bakanlar arasında eski rejimle bağlantılı isimlerin bulunmasının halkın tepkisini çekmesi üzerine hükümet 27 Ocak 2011 tarihinde istifa etmiştir. Gannuşi, Demokratik Anayasal Birlik Partisi'nden hiçbir bakanın yer almadığı yeni bir hükümet listesi açıklamasına rağmen protestolar devam etmiş ve Gannuşi tekrar istifa etmek zorunda kalmıştır⁶⁰. Geçici Cumhurbaşkanı Mebuza, hükümeti kurma görevini bu kez Es Sibişi'ye vermiştir. Eski kabinelerde görev almamış isimlerden teknokrat bir kabine oluşturan Sibişi, eski rejimin teminatı olarak görülen siyasi polis ve Devlet Güvenlik Kurumu'nun lağvedildiğini duyurmuştur⁶¹.

⁵⁸ Yargıç, Sinem, "Constitution Making After Jasmine Revolution: The Case of Tunisia", **Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi**, S. 101-102, Ocak-Şubat 2013, s. 69.

⁵⁹ Köybaşı, Serkan, "Yeni Tunus Anayasası'nın Yazım Süreci Ve Sürecin Sonuca Yansıması", **Prof. Dr. Feridun Yenisey'e Armağan**, C. 2, İstanbul, 2014, s. 2301; Yargıç, s. 69-70.

⁶⁰ Ayhan, s.78.

⁶¹ Ulutaş, Ufuk/Torlak, Furkan, "Devrimden Demokrasiye Tunus'un Seçimi", **Seta**, Kasım 2011, s. 7.

Böylece eski rejim temsilcilerinin, yeni siyasi düzenin inşasında rol oynamasına halkın izin vermeyeceği, henüz geçiş sürecinin başlangıcında anlaşılmıştır.

Devrimin hemen ardından ortada anayasal bir boşluk bulunduğu kabul edilip yeni siyasal aktörlerin anayasaya bağlı kalmaksızın geçiş sürecini yönetecekleri kabul edilememiştir. Zira devrimi sadece tek bir siyasi veya toplumsal grup değil tüm millet birlikte gerçekleştirmiştir. Buna bağlı olarak bir liderlik olgusu da belirmediği için süreç 1959 Anayasası'nın öngördüğü usuller çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Fakat kısa bir süre sonra mevcut anayasanın demokratik bir geçişe imkân tanıyacak esneklikten yoksun olduğu anlaşılacaktır.

1959 Anayasası'nın 57. maddesine göre geçici Cumhurbaşkanı'nın görevi, ülkeyi asgari 45, azami 60 gün içinde seçime götürmekten ibarettir. Aynı maddede geçici Cumhurbaşkanı'nın referanduma başvurma, hükümeti görevden alma, Temsilciler Meclisi'ni feshetme ve 46. maddede belirtilen istisnai tedbirleri alması yasaklanmaktadır. Bu tarihten itibaren Mebuza'nın ikileme düşmesi kaçınılmaz olmuştur. Ya 1959 Anayasası'nın öngördüğü şekilde 60 gün içinde ülkeyi seçime götürecektir; ya da anayasal bir boşluk durumunun vuku bulduğunu kabul ederek anayasaya bağlı kalmaksızın yeni bir yol haritası çizecektir. Birinci ihtimalin tercih edilmesi durumunda, 60 gün içerisinde yasaklı partilerin örgütlenmesi ve demokratik ilkelere uygun yeni bir seçim mevzuatının hazırlanması gibi demokrasiye geçiş sürecinin hayati unsurlarının tamamlanması mümkün olmadığından dolayı, eski siyasal rejimin devam etmesi tehlikesi ile karşı karşıya kalınacaktır. Bu ikilemin aşılmasında yasama organının bir düzenlemesi oldukça faydalı olmuştur.

7 Şubatta Temsilciler Meclisi, 9 Şubatta ise Danışma Meclisi, geçici Cumhurbaşkanı'na kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi veren bir kanunu kabul

etmişlerdir⁶². Geçici Cumhurbaşkanı, bu yetkisine dayanarak ilk iş olarak, anayasada açıkça yasaklanmış olmasına rağmen, Temsilciler Meclisi, Danışma Meclisi, Anayasa Konseyi ve Ekonomik ve Sosyal Konsey'i feshetmiştir⁶³. Yasama alanında ortaya çıkan boşluk, 18 Şubat 2011 tarih ve 6 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurulan “*Devrim Hedeflerinin, Siyasi Reformların ve Demokratik Geçişin Sağlanmasından Sorumlu Yüksek Makam*” ile doldurulmaya çalışılmıştır⁶⁴. 23 Mart 2011 tarih ve 14 sayılı *Kamu Erklerinin Geçici Olarak Düzenlenmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname*⁶⁵ ile birlikte 1959

⁶² Ben Achour'a göre Meclis'in geçici Cumhurbaşkanı'na kanun hükmünde çıkarma yetkisini tanınması politik bir harakiri idi. Bu kurumlar yasama yetkisini devrederek kendi idam fermanını imzalamışlardır (Yargıç, s. 71).

⁶³ Ben Achour, Yadh, “Tunus'ta Demokratik Geçiş”, Yünlüel, Reha (Çeviren), **Anayasa Hukuku Dergisi**, C. 1, S. 2, Y. 2012, s. 19.

⁶⁴ Başkanlığını Yad Ben Achour'un yaptığı ve bu sebeple kamuoyunda Ben Achour kurulu olarak adlandırılan yüksek makamın amacı, siyasi teşkilata ilişkin yasal metinleri incelemek ve demokratik sürece ilişkin devrim hedeflerini hayata geçirmek için reformlar önermektir. Bu kurul gerçek bir karar alma gücünden yoksun olsa da Tunus'taki demokratik geçişin geleceği üzerinde halkı rahatlatarak katkıda bulunmuşlardır (Gaddes, Chawki, “Tunus'ta Anayasal Ve Demokratik Geçiş Üzerine Düşünce Ve Değerlendirmeler”, Yünlüel, Reha (Çeviren), **Anayasa Hukuku Dergisi**, C. 1, S. 2, Y. 2012, s. 236). Geçiş döneminde oluşturulan diğer kurumlar ve bu kurumların amaçları için bkz. Tumay, s. 100-118.

⁶⁵ Kararnamenin İngilizce çevirisi için bkz. http://www.lcil.cam.ac.uk/sites/default/files/LCIL/documents/arabspring/Tunisia_13_Decree_Law_No2011_14.pdf, E.T. 23.08.15.

Anayasası'nın geçerliliğini yitirdiği hususuna resmiyet kazandırılmıştır.

14 sayılı kanun hükmünde kararnameyle geçici Cumhurbaşkanı'na geçiş sürecini yönlendirebilmesini sağlayacak çok geniş yetkiler verilmiştir. Yasama fonksiyonunun Bakanlar Kurulu ile yapılan müzakerenin ardından geçici Cumhurbaşkanı tarafından hazırlanacak kanun hükmünde kararnameler aracılığıyla yerine getirileceği düzenlenmiştir (m. 4). Ayrıca çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin uygulanmasını gözetmek ve gerekiyorsa düzenleyici işlem yapmak da geçici Cumhurbaşkanı'nın görevleri arasında sayılmıştır (m.7).

Geçici Cumhurbaşkanı'na yürütme alanında verilen yetkiler dikkate alındığına, onun bu alanda da esas yetkili makam olduğu anlaşılmaktadır. Silahlı kuvvetlerin yüksek komutası, af ilanı, uluslararası anlaşmaların onaylanması, savaş ilanı ve barış anlaşması imzalanması, Başbakan ile Başbakanın önerisi üzerine diğer bakanların atanması ve Bakanlar Kurulu'na başkanlık etmek bu yetkilerden bazılarıdır. (m.9) Başbakan ise Bakanlar Kurulu'nun uyumunu gözetme ve idare ile polis gücünün kullanımı konularında yetkilendirilmiştir. Yargı alanında ise Anayasa Konseyi'nin lağvedilmesi dışında esaslı bir değişikliğe gidilmemiştir.

Geçici kamu otoritelerinin genel, serbest, doğrudan ve gizli oy usulüne uygun olarak seçilecek Kurucu Meclis teşekkül edene kadar görev yapacağı öngörülmüştür (m.1). Ayrıca geçici Cumhurbaşkanı'nın yeni anayasa yürürlüğe girene kadar ne Kurucu Meclis ne de diğer herhangi bir seçimde; başbakan ve diğer hükümet üyelerinin ise yalnız Kurucu Meclis seçimlerinde aday olmayacağı öngörülerek sahip oldukları olağanüstü yetkiler sebebiyle halkta uyanması muhtemel tepkilerin de önüne geçilmeye çalışılmıştır (m.11,15).

Bu gelişmelerin ardından Kurucu Meclis seçimini gerçekleştirmek için gerekli hukuki altyapının oluşturulmasına çaba harcanmıştır. Yüksek Makamın önerileri üzerine geçici Cumhurbaşkanı'nın yayımladığı kanun hükmünde kararnamelerle seçimlerin sorunsuz bir biçimde gerçekleştirilmesini sağlamakla görevli Bağımsız Yüksek Seçim Kurulu oluşturulmuş ve yeni seçim kanunu kabul edilmiştir⁶⁶. Seçim için ilk olarak 24 Temmuz tarihi belirlenmiş olsa da bu tarihe kadar geniş katılımlı bir seçim için gerekli altyapının tamamlanamayacağı öngörülerek seçimler 23 Ekim'e ertelenmiştir⁶⁷.

Seçim için gerekli altyapı hazırlıkları gerçekleştirilirken bir yandan da eski rejimin destekçisi olan kişi ve kurumları tasfiye etmeye yönelik adımlar atılmıştır. İçişleri Bakanlığı'nın 6 Şubat tarihli bir kararı ile Demokratik Anayasal Birlik Partisi'nin faaliyetleri askıya alınmıştır. Ardından açılan bir dava üzerine Tunus Asliye Hukuk Mahkemesi 9 Mart 2011 tarihinde Demokratik Anayasal Birlik Partisi'nin kapatılmasına ve mallarının hazineye intikal etmesine karar vermiştir⁶⁸. Partinin devamı niteliğindeki oluşumların seçimlere katılımını engellemek amacıyla 1089 sayılı kararname ile partinin üst düzey yöneticileri, Bin Ali hükümetlerinde yer alanlar kişiler ve 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Bin Ali'nin aday

⁶⁶ Yargıç, s. 76.

⁶⁷ The Carter Center, **National Constituent Assembly Elections in Tunisia**, Final Report October 23, 2011, s. 85. https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/news/peace_publications/election_reports/tunisia-final-Oct2011.pdf, E.T. 24.08.15.

⁶⁸ Gaddes, s. 248.

olması için dilekçe veren kişilerin Kurucu Meclis seçimlerinde aday olmaları yasaklanmıştır⁶⁹.

Seçimlere hazırlık alanında atılan önemli bir adım da, çoğulcu bir sistemin vazgeçilmez unsurları olan örgütlenme ve basın özgürlüğünün teminat altına alınmasıdır. 87 ve 88 sayılı kanun hükmünde kararnameler ile siyasi partiler ve derneklerin örgütlenmesindeki antidemokratik sınırlamalar kaldırılmıştır. Fakat cinsiyet, bölge, din ve mezhebe dayalı olarak ayrımcılık ve şiddeti teşvik eden partilerin kurulmasına izin verilmemiştir. Derneklerin kurulması izin sistemine bağlanmışken⁷⁰ gösteri ve toplantı yürüyüşü düzenlemeleri, kamuoyu yoklamaları yapmaları veya bilgi paylaşımında bulunmalarına müsaade edilmiştir. Ayrıca derneklerin kapatılmaları için hâkim güvencesi getirilmiştir. Nitekim bu görece serbest hava neticesinde, Bin Ali'nin ülkeyi terk etmesinin ardından geçen bir yılda 1000 yeni dernek ve 110 yeni siyasi parti kurulmuştur⁷¹.

Basın alanında atılan adımlarla Bin Ali dönemindeki sansür ve baskı ortadan kaldırılmıştır. Devrimin hemen akabinde Enformasyon Bakanlığı lağvedilmiş; ardından hazırlanan 41, 115 ve 116 sayılı kanun hükmünde kararnameler ile basın kuruluşları ve mensuplarının

⁶⁹ Middle East and North Africa International Foundation for Electoral Systems, **Elections in Tunisia: The 23 October Constituent Assembly: Frequently Asked Questions**, s. 3, http://www.addc.org.au/documents/resources/20111017-tunisia_faqs_october_2011_191.pdf, E.T. 24.08.15.

⁷⁰ O dönem için ülkedeki olağanüstü hal durumunu ve geçiş döneminin kendine has zorluklarını dikkate aldığımızda bu durumu yadırgamamak gerekir. Nitekim 2014 Anayasası'nın 35. maddesinde siyasi parti ve dernek kurma hakları teminat altına alınmıştır.

⁷¹ Köybaşı, s. 2305.

baskıdan uzak bir şekilde serbestçe görevlerini yapabilmeleri için gerekli teminatlar sağlanmıştır⁷².

B) Kurucu Meclis Seçimleri

Devrim Hedeflerinin, Siyasi Reformların ve Demokratik Geçişin Sağlanmasından Sorumlu Yüksek Makam'ın hazırladığı seçim kanununda seçim sistemi olarak nispi temsilin en büyük artık usulü benimsenmiştir. Bu sistemin geçiş sürecine en büyük katkısı, herhangi bir partinin tek başına anayasayı yapabilecek çoğunluğa ulaşmasını engellemesidir. Çok küçük partilerin dahi Kurucu Meclis'te temsiline imkân tanınması ile Kurucu Meclis'in çalışması ve yeni anayasanın yazım sürecine karşılıklı uzlaşma ve diyalog ortamının hâkim olması amaçlanmıştır. Ayrıca kadınlar ve gençlerin de Kurucu Meclis'te temsil edilebilmesi için gerekli tedbirler öngörülmüştür. Buna göre; partiler hazırladıkları listelerde eşit sayıda kadın ve erkek adaya yer vermek zorundadırlar. Kadınların listede son sıralara konulmasını engellemek için kadın ve erkek adaylara listede birbirini takip eder şekilde yer verilmesi şartı öngörülmüştür⁷³. Listenin birinci sırasında bir erkek adaya yer verilmişse ikinci sırayı bir kadın adayın alması zorunludur. Ayrıca listelerdeki adayların en az birisinin 30 yaş altında olması

⁷² Söz konusu kanun hükmünde kararname ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ben Letaief, Mustapha, **Rule of Law Quick ScanTunisia: Prospects and Challenges**, 2012, http://www.hiil.org/data/sitemanagement/media/Quick_Scan_Tunisia_051212_GK_digitaal.pdf, E.T. 24.08.15.

⁷³ Fakat bu yöntemin kadın ile erkek adayların eşit temsili sonucunu doğurmadığını belirtmekte fayda var. Çünkü seçim listelerinin %93'ünde erkek adaylar ilk sırada yer almış; buna bağlı olarak bir parti herhangi bir seçim bölgesinden tek aday çıkardığında, bu genellikle erkek aday olmuştur. Nitekim üye tamsayısının % 27'sine tekabül eden 59 kadın aday milletvekili seçilebilmiştir (The Carter Center(2011), s. 20).

zorunlu tutularak gençlerin de Kurucu Meclis'te temsili sağlanmaya çalışılmıştır⁷⁴.

Yurtdışında ikamet eden Tunusluların temsili için Fransa'dan 10, İtalya'dan 3, Almanya'dan 1, Kuzey Amerika ile diğer Avrupa ülkelerinden 2 ve Arap ülkelerinden 2; toplamda ise 18 milletvekilinin yurtdışı seçmene tahsisi kararlaştırılmıştır⁷⁵.

Seçimlerin güvenilirliği bakımından alınan en büyük önlemlerden biri de, eski rejim döneminde İçişleri Bakanlığı'na ait olan seçimlerin yönetimi görevinin yeni kurulan Bağımsız Yüksek Seçim Kurulu'na verilmiş olmasıdır. Ayrıca eski rejim döneminde seçim uyuşmazlıklarının çözümü için etkili bir yargısal başvuru yolu öngörülmemişken yeni seçim kanunu ile Danıştay'ın aday gösterme, seçim kampanyası ve seçim sonuçlarına ilişkin itirazları yargısal usullere uygun olarak karara bağlaması öngörülmüştür⁷⁶. Bu açıdan, idarenin seçimlerin yönetimi ve denetimi sürecinden tamamıyla dışlandığı Latin Amerika, diğer adıyla Bağımsız Seçim Kurulu, modelinin⁷⁷ benimsendiği söylenebilir.

Seçimlerin şeffaflığını sağlamaya ve güvenilirliğini artırmaya yönelik atılan bir diğer adım ulusal ve uluslararası gözlemcilerin seçimleri takip etmesine izin verilmesidir. Aralarında ABD, Türkiye, Fransa, Katar, Almanya, Mısır ve İsviçre gibi ülkeler ile Avrupa Birliği, Arap

⁷⁴ Ayhan, s. 80.

⁷⁵ Ulusal Kurucu Meclis seçimlerinin hukukî altyapısı için ayrıca bkz. Mccurdy, Daphne, "A Guide to the Tunisian Elections", **Project on Middle East Democracy (POMED)**, Ekim 2011.

⁷⁶ Ben Letaief, s. 27-28.

⁷⁷ Söz konusu modelle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Gönenç, Levent, **Türkiye'de Seçim Uyuşmazlıkları Ve Çözüm Yolları**, Ankara, 2008, s. 37-39.

Ligi, Afrika Birliği, Carter Merkezi ve AGİT Parlamenter Asamblesi gibi kuruluşların temsilcilerinin de yer aldığı yaklaşık 600 uluslararası ve 6000 ulusal gözlemci, tüm seçim bölgelerinde her türlü gözlemi yapmışlardır⁷⁸.

Bağımsızlıktan bu yana tam bir serbesti içerisinde gerçekleştirilen ilk seçim olma niteliği taşıyan Kurucu Meclis seçimi sonuçlarına göre 19 parti Kurucu Meclis'te temsil şansı bulmuştur. Bin Ali döneminde faaliyet gösteren Sosyalist Demokratlar Hareketi, Halkın Birliği Partisi, Birlikçi Demokrasi Birliği, Sosyal Liberal Parti, İlerlemeci Yeşiller Partisi ve Yenilenme Hareketi gibi partiler halk tarafından desteklenmemiş; Tunus halkı otoriter yönetimle işbirliği yapan aktörleri cezalandırmıştır⁷⁹. El Nahda ve Cumhuriyetçi Kongre Partisi gibi devrim öncesinde yasaklı konumda bulunan partiler ise büyük bir başarı elde etmişlerdir⁸⁰. Birinci sıradaki Nahda hareketi %37.4 oy oranı ile sandalyelerin %41'ini, ikinci sıradaki Cumhuriyetçi Kongre Partisi ise %8.71 oy oranı ile sandalyelerin %13.36'sını kazanmıştır. Bu sonuçlar, yeni anayasanın geniş bir yelpazeye yayılan yeni aktörler tarafından uzlaşıyla yapılmasına imkân tanımıştır.

C) Yeni Tunus Anayasası'nın Hazırlanması

14 Ocak Devriminin ardından oluşturulan kamu makamlarından hiçbirisinin demokratik meşruluğu bulunmamaktaydı⁸¹. Bu sebeple, serbest bir seçimin gerçekleştirilebileceği en erken tarihte yeni anayasayı yapmak üzere temsili niteliğe sahip ve olağanüstü yetkilerle donatılmış kurucu bir meclisin teşekkül ettirilmesi devrimin

⁷⁸ Ayhan, s. 81.

⁷⁹ Ayhan, s. 83.

⁸⁰ Özellikle El Nahda'nın bu başarısı, Burgiba ve Bin Ali dönemlerinde uygulanan tepeden inme laikçi politikaların başarılı olmadığı en büyük göstergesidir.

⁸¹ Gaddes, s. 234.

ruhuna en uygun çözümdü. Nitekim Kamu Erklerinin Geçici Olarak Düzenlenmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname'nin 1. maddesinde de Kurucu Meclis'in çalışmaya başlamasıyla geçici Cumhurbaşkanı ve geçici hükümetin görevinin son bulacağı açıkça belirtilmişti.

Seçimden sonra hiçbir parti tek başına hükümeti kuracak çoğunluğu sağlayamadığı için koalisyon çalışmaları başlamıştır. Seçimlerden açık ara farkla birinci parti olarak çıkan El Nahda'nın yürüttüğü çalışmalar neticesinde; Cumhuriyetçi Kongre Partisi ve Ettakatol'un katılımıyla geniş tabanlı bir hükümet oluşturulabilmiştir. Yapılan koalisyon anlaşmasında El Nahda'nın genel sekreteri Hammadi Cibali'nin Başbakanlığa; Cumhuriyetçi Kongre Partisi'nin lideri Marzuki'nin Cumhurbaşkanlığına, Ettakatol'un lideri Mustafa Bin Cafer'in ise Kurucu Meclis Başkanlığına getirilmesi konusunda uzlaşma sağlanmıştır. 12 Aralık 2011 tarihinde Kurucu Meclis'te gerçekleşen oylama sonucu Marzuki Cumhurbaşkanı seçilmiş; ardından Hammadi Cibali'yi kabineyi kurmakla görevlendirmiştir. 20 Aralık 2011 tarihinde ise El Nahda'lı üyelerin çoğunlukta olduğu kabine listesi Cumhurbaşkanı'na sunulmuştur⁸².

Seçimlerin ardından toplanan Kurucu Meclis, yeni anayasanın hangi esaslara göre yapılacağını belirlemek ve yeni anayasanın yapılmasına kadar geçen sürede devlet mekanizmasının işleyişini belirlemek için Kamu Erklerinin Geçici Olarak Düzenlenmesine İlişkin Kanun'u kabul etmiştir. Ayrıca bu Meclis yeni bir anayasa yapmanın yanı sıra yasama fonksiyonunu da yerine getireceği için yeni bir içtüzük hazırlanmıştır.

Yeni anayasanın her bir bölümünün, partilerin meclisteki vekil sayısı nispetinde temsil edileceği 22'şer üyeden oluşan 6 farklı komisyon tarafından hazırlanması

⁸² Koçak, s. 45.

öngörülmüştür⁸³. Bu komisyonların dışında, nihai metnin hazırlanabilmesi amacıyla, Ulusal Kurucu Meclis Başkanı ve iki yardımcısı, Anayasa Genel Raportörü ile iki yardımcı raportör, komisyon başkanları ile başkan yardımcıları ve raportörlerinden oluşan bir İşbirliği ve Redaksiyon Komisyonu oluşturulmuştur⁸⁴.

Komisyonların hazırlayacağı metinler İşbirliği ve Redaksiyon Komisyonu'nda gözden geçirilecek; ardından Genel Kurul'a kabul için sunulacaktır. Anayasanın kabulü için üç aşamalı bir usul öngörülmüştür. Buna göre, ilk aşamada maddeler ayrı ayrı okunacak ve mutlak çoğunlukla kabul edilebilecektir. İkinci aşamada metnin tamamı okunup üye tam sayısının üçte ikisinin oyuyla kabul edilmiş olacaktır. Eğer bu aşamada üçte ikilik çoğunluk sağlanamazsa, bir ay içinde yeni bir oturum yapılacak ve tekrar aynı çoğunluk aranacaktır. Bu oturumda da yeterli çoğunluk sağlanmadığı takdirde üçüncü aşamaya geçilecek ve anayasa metni halkoyuna sunulacaktır⁸⁵.

13 Şubat 2012 tarihinde başlayan komisyon çalışmalarında en fazla eleştiri alan husus, çalışmaların gerekli şeffaflıktan uzak bir biçimde yürütülmesine ilişkin olmuştur. İktüzük hükümlerine göre, komisyon

⁸³ Komisyon isimleri şöyledir: a) Anayasanın Başlangıç ve Temel İlkeleri ile Değiştirilmesi Komisyonu, b) Haklar ve Özgürlükler Komisyonu, c) Yasama ve Yürütme Erkleriyle Aralarındaki İlişki Komisyonu, d) Adli, İdari, Mali ve Anayasal Yargı Komisyonu, e) Anayasal Makamlar Komisyonu, f) Bölgesel ve Yerel Kamu Yönetimleri Komisyonu (Gaddes, s. 241-242, dipnot 36).

⁸⁴ Gaddes, s. 242.

⁸⁵ Moussa, Fadhel, "Tunus Ulusal Kurucu Meclisi'nce Anayasa'nın Kaleme Alınması", Yünlüel, Reha (Çeviren), **Anayasa Hukuku Dergisi**, C. 1, S. 2, Y. 2012, s. 73.

raportörlerinin raporlarının Meclis sitesinde yayınlanması gerekirken bu hususa riayet edilmemiştir. Bunun üzerine milletvekilleri inisiyatif olarak söz konusu raporları internet vasıtasıyla halka duyurmuşlardır⁸⁶. Artan kamu baskısı sebebiyle tutanaklar ve komisyon raporları Meclis sitesine konulmuştur⁸⁷. Birçok sivil toplum organizasyonunun komisyon çalışmalarına katılma talepleri cevapsız bırakılmıştır⁸⁸.

13 Şubat 2012 tarihinde başlayan komisyon çalışmaları kapsamında, yerel ve uluslararası uzmanlar, hükümet ve sivil toplum temsilcileri ile akademisyenlerin de katkısıyla birçok oturum gerçekleştirilmiştir. Fakat komisyonlar arasında yeterli koordinasyon sağlanamadığı için çalışmalar yavaş ilerlemiştir. 14 Ağustos 2012 tarihinde halka duyurulan ilk anayasa taslağı; sivil toplum örgütleri, muhalefet partileri, anayasa hukukçuları ve uluslararası aktörler tarafından şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır⁸⁹. Esasında yargının bağımsızlığı, demokratik ilkeler, sosyal adalet, basın özgürlüğü ve hukukun üstünlüğü gibi konularda iktidar ile muhalefet uzlaşma zemini

⁸⁶ Gaddes, s. 247.

⁸⁷ Gaddes, s. 247.

⁸⁸ The Carter Center, **Encourages Increased Transparency and Public Participation in Tunisia's Constitution Drafting Process; Calls for Progress Toward Establishment of Independent Election Management Body**, 11 Mayıs 2012, s. 4. <http://www.cartercenter.org/resources/pdfs/news/pr/tunisia-statement-051112-en.pdf>, E.T. 26.08.15.

⁸⁹ The Carter Center, **The Constitution-Making Process in Tunisia: Final Report**, 2014, s. 34-35. http://www.cartercenter.org/resources/pdfs/news/peace_publications/democracy/tunisia-constitution-making-process.pdf, E.T. 26.08.15.

bulmuşlardır. Hem bu taslakta hem de sonra hazırlanan diğer üç taslakta temel uyumsuzluk noktaları kadının konumu ve din-devlet ilişkileri olarak belirlemiştir. Özellikle ilk taslağın kadın ile erkek arasındaki ilişkiyi düzenleyen 28.maddesinde “eşitlik” yerine “tamamlayıcılık⁹⁰” ifadesine yer verilmesi büyük tepkilere sebep olmuştur.

Bir yandan anayasa çalışmaları devam ederken, diğer yandan siyasi alanda meydana gelen krizler hükümeti zor bir duruma sokmuştur. Özellikle El Nahda'nın, İslam'ı hukukun kaynakları arasında zikreden bir teklifi reddetmesi üzerine, Selefi muhalefet iktidar karşıtı kitlesel gösterilere başvurmuştur⁹¹. Selefiler'in ülkede alkol satışının yasaklanması gibi talepleri ile şeriata uygun alternatif bir adalet sistemi kurma çabaları seküler kesimleri tedirgin etmiştir. El Nahda bu aşırı taleplerin kendisiyle alakası olmadığı noktasında kamuoyunu ikna etmeye çabalamıştır. Ayrıca Amerikan Büyükelçiliği'ne saldırı ve sol görüşlü siyasetçiler Şükrü Belayid ile Muhammed Brahmi'ye düzenlenen suikastlar iktidarı iyice yıpratmıştır.

Şükrü Belayid'in öldürülmesinin ardından tırmanan siyasi gerilimi düşürmek için teknokrat bir hükümet kurma girişiminde bulunan Tunus Başbakanı Hammadi Cibali

⁹⁰ İslami terminolojide tamamlayıcılık ifadesi; kadın ve erkeğin kendilerine Allah tarafından bağışlanan toplumsal işlevleri yerine getirmek üzere ayrı tabiiyetlere sahip varlıklar olarak yaratıldığını ve ancak bir araya geldiklerinde tamam olduklarını ifade etmek için eşitlik ilkesine alternatif olarak kullanılmaktadır. Bkz. Toker, İhsan, “Eşitlik ve Adalet Kavramları Çerçevesinde Müslüman Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Örüntüleri”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Y. 2009, C.1, S.1, s. 154-155.

⁹¹ Koçak, s. 46-47.

başarılı olamayınca istifa etmiştir⁹². Bu suikastların ardından muhalif milletvekilleri anayasa yazım komisyonundan çekilmişler ve Ulusal Kurucu Meclisi boykot etmişlerdir. Fakat ülkenin en büyük sendikal örgütü olan UGTT başta olmak üzere önemli sivil toplum örgütlerinin yapıcı rolü sayesinde tıkanan süreç tekrar açılmıştır⁹³.

Bu süreçte halkın tepkisini çeken bir diğer husus da anayasa çalışmalarının gerekli süratle yürütülememesi olmuştur. Henüz Kurucu Meclis seçimleri yapılmadan önce, 12 siyasi partinin katkısıyla hazırlanan “Geçiş Dönemi Bildirisi”nde, Kurucu Meclisin teşekkül etmesinden itibaren bir yıl içerisinde yeni anayasanın hazırlanacağı taahhüt edilmiştir⁹⁴. Bu taahhüde riayet edilmemesi üzerine Tunus halkı, ilk demokratik seçimlerin birinci yıl dönümünde yeni anayasanın kabul edilmemiş olmasını Meclis önünde düzenlenen gösterilerle protesto etmiştir⁹⁵. Bu tepkiler, halkın ve sivil toplum kuruluşlarının sürece daha fazla dâhil edilmesiyle çözülmeye çalışılmıştır.

SONUÇ

Yeni Tunus Anayasası'nın en belirgin özelliği, uzlaşmacı bir zihniyetin ürünü olmasıdır. Kurucu Meclis

⁹² <http://tr.euronews.com/2013/02/19/tunus-basbakani-cibali-istifa-etti/>, E.T. 27.08.15.

⁹³ Yaşar (2014), s. 71. Tıkanan sürecin aşılmasında büyük katkıları sebebiyle dört önemli sivil toplum örgütü olan Tunus Genel İşçi Sendikası, Tunus Sanayi, Ticaret ve El Sanatları Konfederasyonu, İnsan Hakları Birliği ve Barolar Birliği'nden oluşan Tunus Ulusal Diyalog Dörtlüsü'ne 2015 yılı Nobel Barış Ödülü verilmiştir.

⁹⁴ Gaddes, s. 263; Ben Achour, s. 23. Kurucu Meclis, Kamu Erklerinin Geçici Olarak Düzenlenmesine İlişkin Kanun'da böyle bir zaman sınırlaması koymayı uygun görmemiştir.

⁹⁵ Koçak, s. 47.

seçimlerinde nispi temsilin en büyük artık usulünün benimsenmesi, anayasanın kabulü için meclis üye tamsayısının üçte ikisinin kabul oyununun gerekmesi gibi hususlar tarafları uzlaşmaya sevk etmeyi hedeflemekteydi. Üçlü hükümet, Meclis'in % 60'ına sahip olmasına rağmen yeni anayasanın kabulü için diğer partilerin desteğine ihtiyaç duymaktaydı. Fakat hükümet ile muhalefet arasında zaman zaman güven krizleri de yaşanmış; muhalefet, hükümeti çoğunlukçu politikalar izlemekle suçlamıştır. Halkın ve sivil toplum örgütlerinin aracılığı ile bu krizler aşılabilmektedir. Hiyerarşik anayasa yapım yöntemlerinin aksine, halk hiçbir zaman süreci takip etmeyi bırakmamış, sürece her daim sahip çıkmıştır. Nihayetinde; Kurucu Meclis çalışmalarının başlamasının ardından üç yıl geçmeden, 26 Ocak 2014 tarihinde yapılan oylama sonucunda Tunus'un yeni anayasası 4 çekimser ve 12 ret oyuna karşılık 200 kabul oyu alarak onaylanmıştır. Böylece Tunus, demokratik geçiş sürecini, uzlaşma ortamının sağladığı güçle tamamlayabilmiştir.

KAYNAKLAR

Amor, Abdelfettah, “1861 Tunus Anayasası Üzerine”, Çağlayan, Ramazan (Çeviren), **EÜHFD**, C. X, S. 3-4, Y. 2006, s.573-594.

Amroussia, Ammar, “Gafsa Maden Havzasında Halk İsyanı: İlk Değerlendirme”, **Arap Dünyasında Ayaklanma: Nedenler, Olasılıklar, Sonuçlar** içinde, Ed. Mustafa Yalçın, İstanbul, 2011.

Ayhan, Veysel, “Tunus İsyanı: Arapların Devrim Ateşini Yakması”, **Ortadoğu Etütleri**, C. 3, S. 2, Ocak 2012, s. 59-93.

Baccouche, Neji, “Demokrasiye Geçişin 3 Komisyonu”, Yünlüel, Reha (Çeviren), **Anayasa Hukuku Dergisi**, , C. 1, S. 2, Y. 2012, s. 113-119.

Ben Achour, Yadh, “Tunus’ta Demokratik Geçiş”, Yünlüel, Reha (Çeviren), **Anayasa Hukuku Dergisi**, C. 1, S. 2, Y. 2012, s. 17-25.

Ben Letaief, Mustapha, **Rule of Law Quick ScanTunisia: Prospects and Challenges**, 2012, http://www.hiil.org/data/sitemanagement/media/QuickScan_Tunisia_051212_GK_digitaal.pdf, E.T. 24.08.15.

Brown, Nathan J, **Constitutions in a Nonconstitutional World: Arab Basic Laws And the Prospects for Accountable Government**, New York, 2002.

Ceylan, Ayhan, “İslam-Osmanlı Coğrafyasında Modern İlk Anayasa: Kanunu’d-Devle (1861 Tunus Anayasası)”, **38. İcanas Uluslararası Asya ve Afrika Çalışmaları Kongresi**, Uluslararası İlişkiler, C. 1, Ankara, 2011, s. 367-392.

Ceylan, Ayhan, "Tunuslu Islâhatçılar Ve Yeni Osmanlılar Hareketinde Anayasacılık", **EÜHFD**, C. XIV, S. 1-2, Y. 2010, s. 29-45.

El Gannuşi, Raşid, **İslam Devletinde Kamusal Özgürlükler**, Tunç, Osman (Çeviren), İstanbul, Tarihsiz.

Erdem, Ruhut Gülşah, **Tunus'ta İslamcı Hareketlerin Yükselişi: El Nahda Örneği**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Gaddes, Chawki, "Tunus'ta Anayasal Ve Demokratik Geçiş Üzerine Düşünce Ve Değerlendirmeler", Yünlüel, Reha (Çeviren), **Anayasa Hukuku Dergisi**, C. 1, S. 2, Y. 2012, s. 231-268.

Gönenç, Levent, **Türkiye'de Seçim Uyuşmazlıkları Ve Çözüm Yolları**, Ankara, 2008.

Hitti, Philip Khuri, **Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi**, Tuğ, Salih (Çeviren), İstanbul, 2011.

Horchani, Ferhat, "Güçlü Ve Zayıf Yönleriyle 27 Ocak 2014 Tarihli Yeni Tunus Anayasası", Duymaz, Erkan (Çeviren), **Anayasa Hukuku Dergisi**, C. 3, S. 6, Y. 2014, s. 11-22.

Kartaç, Kemal, **Tunus Faciası Nasıl Başladı Nasıl Devam Ediyor**, İstanbul, 1954.

Koçak, Konur Alp, "Yasemin Devrimi'nden Arap Baharına Tunus", **Yasama Dergisi**, S. 22, Y. 2012 (Eylül, Ekim, Kasım, Aralık), s. 22-61.

Köybaşı, Serkan, “Yeni Tunus Anayasası’nın Yazım Süreci Ve Sürecin Sonuca Yansıması”, **Prof. Dr. Feridun Yenisey’e Armağan**, C. 2, İstanbul, 2014.

Linz, Juan J., **Totaliter Ve Otoriter Rejimler**, Özbudun, Ergun (Çeviren), Ankara, 2008.

Mccurdy, Daphne, “A Guide to the Tunisian Elections”, **Project on Middle East Democracy (POMED)**, Ekim 2011.

Middle East and North Africa International Foundation for Electoral Systems, **Elections in Tunisia: The 23 October Constituent Assembly: Frequently Asked Questions**, http://www.addc.org.au/documents/resources/20111017-tunisia_faqs_october_2011_191.pdf, E.T. 24.08.15.

Moussa, Fadhel, “Tunus Ulusal Kurucu Meclisi’nce Anayasa’nın Kaleme Alınması”, Yünlüel, Reha (Çeviren), **Anayasa Hukuku Dergisi**, C. 1, S. 2, Y. 2012, s. 69-76.

Okumuş, Fatih, **İslami Hareketin İktidar Deneyimi: Tunus ve Mısır**, İstanbul, 2015.

Tanrıverdi O., “Nebahat, Yaklaşan Seçimler Öncesi Tunus’ta Siyasal Denklemler”, **Ortadoğu Analiz**, C. 3, S. 34, Ekim 2011.

Teziç, Erdoğan, **Anayasa Hukuku**, İstanbul, 2014.

The Carter Center, **Encourages Increased Transparency and Public Participation in Tunisia’s Constitution Drafting Process; Calls for Progress Toward Establishment of Independent Election Management Body**, 11 Mayıs 2012, <http://www.cartercenter.org>

/resources/pdfs/news/pr/tunisia-statement-051112-en.pdf, E.T. 26.08.15.

The Carter Center, **National Constituent Assembly Elections in Tunisia**, Final Report October 23, 2011, https://www.cartercenter.org/resources/pdfs/news/peace_publications/election_reports/tunisia-final_Oct2011.pdf, E.T. 24.08.15.

The Carter Center, **The Constitution-Making Process in Tunisia: Final Report**, 2014, http://www.cartercenter.org/resources/pdfs/news/peace_publications/democracy/tunisia-constitution-making-process.pdf, E.T. 26.08.15.

Toker, İhsan, “Eşitlik ve Adalet Kavramları Çerçevesinde Müslüman Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Örüntüleri”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Y. 2009, C.1, S.1, s. 142-165.

Toprak, Seydi Vakkas, “Osmanlı Yönetiminde Kuzey Afrika: Garp Ocakları”, **Türkiyat Mecmuası**, C. 22/Bahar, Y. 2012 s. 223-237.

Tuğ, Salih, **İslam Ülkelerinde Anayasa Hareketleri**, İstanbul, 1969.

Tumay, Murat, **Demokratik Anayasa Yapımı Dinamikleri: Tunus Anayasası Örneği**, Ankara, 2015

Ulutaş, Ufuk/Torlak, Furkan, “Devrimden Demokrasiye Tunus'un Seçimi”, **Seta**, Kasım 2011.

Yargıç, Sinem, “Constitution Making After Jasmine Revolution: The Case of Tunisia”, **Bahçeşehir Üniversitesi**

Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi, S. 101-102, Ocak-Şubat 2013, s. 67-87.

Yaşar, Nebahat, “Uzlaşarak Başarmak: Tunus’ta Yeni Anayasa”, **Ortadoğu Analiz**, C. 6, S. 61, Mart-Nisan 2014.

Yüksel, Başak Akar/Bingöl, Yılmaz, “The Arab Spring in Tunisia: A Liberal Democratic Transition?”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 12, S. 47, Güz 2013, s. 310-327.